

Drugič na rob razpravljanju

Mateja Bora

Matej Bor je odgovor na moje načelne in praktične pomisleke ob resnih metodoloških in stvarnih pomanjkljivostih njegovega venetsko-slovanskega razglabljanja (KL, 24.10.1985) izoblikoval predvsem kot žalitev ter s tem še enkrat pokazal, da nalogi, ki si jo je zastavil (t.j. pokazati slovansko naravo venetščine) ni kos, in da tudi ne ve, da je dialog (ob pomembnih vprašanjih) v znanosti normalna reč. Tisto, kar on imenuje znanstvena dogma, pa je prav prek dialoga izkristalizirano spoznanje, ki je veljavno vse dotlej, dokler ga kdo ne ovrže z močnejšimi dokazi, pridobljenimi z ustreznimi metodami. Zato se v sodobnih znanostih (tudi v jezikoslovju) posveča metodološkemu vprašanju veliko pozornosti, saj je od metodologije odvisna objektivizacija znanstvenih ugotovitev v celoti.

Iz več razlogov (med drugim iz tehničnih – težave v tiskarni) na straneh Književnih listov ne bi bilo smiselno nadrobno jezikoslovno razčlenjevati omenjenega Borovega odgovora, zato bi se zdaj ustavila le pri posameznih točkah iz njegovega prispevka.

Bor v odgovoru trdi, da ni nikjer zapisal, da je "vozataj nastal iz voz(š)tjale, čeprav je tudi to verjetno". V šestem prispevku v desetem stolpcu (dalje:VI/10) izrecno pravi "arh. vozataj je očitno naslednik vozetjala". Kaj mu pomeni beseda naslednik? V primerjalnem jezikoslovju se take trditve razlagajo le v smislu genetske istosti in jezikovne kontinuitete. K temu naj dodam, da je pslov. *vozataj6 tvorjen iz glagolske osnove voza- (malo frekventen glagolski tip vozati, nosati, hodati je letsko-slovanski) in baltoslovanske pripone *-tājos (psl. -taj6, lit. -tojas, let. -tajs) za tvorbo poimenovanj delujočih oseb. Borova oblika voz(š)tjale, bi dala v sln. v najboljšem primeru *vozačale ali *vozščale.

Za besedo donasto pravi "mogoče ni (samostalnik op. AŠD), mogoče pa je." To spominja na loterijo, saj je beseda donasto v V/3 nedvoumno pojasnjena kot "darilo", v VIII/6,7 pa kot trpni deležnik "donešeno"; morfemsko je Bor ne razlaga, pojasnjuje pa izglasni -o kot vokaliziran polglasnik ž. To je hud stvarni spodrseljaj, kajti izglasni polglasnik se v slovanskih jezikih ni vokaliziral (t.j. se razvil v samoglasnik) niti tedaj, kadar je bil naglašen; izjema so le nekatere naslonke, predpone in sporno sln. -a v rod.mn.; npr. gorá. Glede na Borov prevod ni jasno niti to, iz katerega korena je beseda

tvorjena: iz ide. *dō- "dati" ali iz ide. *neķ- "nesti" (baltoslovanski pomen). Če je iz prvega korena, potem bi bila realna slovanska oblika le da-, prim. sln. dati, dar, če pa je iz drugega, t.j. nikjer izpričanega *do-nes-t6, prim. Borove vzporednice napast (iz *nā-pad-tīs) in pošast (iz *po-šyd-tīs), potem bi moral samostalnik imeti t.im. i-jevsko sklanjatev, prim. pošast, rod. ed. pošasti itd. Bor res meni: "iskanje indoevropskih korenov, da bi se dokopal do pomena venetskih besed, pa ni potrebno, ker je venetščina jezik, do katerega ti utirajo pot slovanski jeziki". Ob taki izjavi lahko le ugotavljam, da ni dovolj dobro razumel (hotel razumeti?), da je zunanja glasovna podobnost besed le prvi korak v ugotavljanju genetične istosti jezikov, je torej le začetek poti, prek katere "steče" raziskovanje snovne in strukturne sorodnosti jezikov, ki je posledica razvoja iz istega prajezika. Če bi hotel dokazati, da je venetščina jezik, do katerega ti utirajo pot slovanski jeziki, bi moral dokazati prav praslovanske jezikovne poteze v venetščini.

Bor me popravlja, češ da polj. ktoś pomeni "kdor koli" in "nekdo" ter citira poljsko-nemški slovar, ki da tako prevaja poljsko besedo. Za informacijo bi bilo bolje seči po F. Vodnika Poljsko-slovenskem slovarju, 1977, str.328; ta pod ktoś navaja "nekdo, kdo" (kdo v pomenu poljubnostnega zaimka), pomen "kdor koli" pa pod ktokolwiek in kto bądź. Nesporazum med nama je nastal zato, ker se poljska beseda ktoś prevaja v nemščini z "jemand, nekdo" in "irgendjemand, kdo" (v smislu poljubnostnega zaimka), oziralni zaimek "kdor koli" pa prav tako z nemškim irgendjemand. Z drugimi besedami: poljski besedi ktoś zaradi nemškega prevoda ne smemo mehanično pripisovati obeh pomenov nemškega irgendjemand.

Priznam, da sem nehote povišala "viteza" v "kneza" (to je tudi edini stvarni očitak v Borovem odgovoru), a napake nisem zagrešila – kot to poudarja Bor – ob ruski besedi volot, temveč ob Borovi venetski voltiom "vitezom." Namesto očitka "r. besedi spremeni pomen iz "velikan" v "knez", da jo sopostavi venet. daj.mn. voltiom "knezom", bi se moj očitak torej pravilneje glasil: "r. besedi volot spremeni Bor pomen iz "velikana" v "viteza", da jo sopostavi venet. daj.mn. voltiom "vitezom". Bistvo očitka o samovoljnem spreminjanju pomenov torej še vedno stoji, saj "velikan" ni isto kot "vitez"; upravičenost očitka pa

Bor v odgovoru potrjuje, ko skuša bralce prepričati, da r. beseda bogatyr6 pomeni "vitez", čeprav pomeni "junak, korenjak" (prim. J. Pretnar, Rusko-slovenski slovar, 1947, str.37; Ožegov, Slovar6 russkogo jazyka, 1965, str.51, navaja še nepreneseni pomen te besede "junak ruskih bilin, epskih pesmi").

Ko sem trdila, da Borove besede nimajo indoevropskih slovničnih morfemov, sem imela v mislih naslednje:

a) V svojem razpravljanju je veliko število (več kot 20) venetskih besed vzel iz knjige *La lingua venetica II*, str.54–207, avtorjev G.B. Pellegrinija in A.L. Prosdocima. Včasih jim je poljubno slaviziral obliko (npr. ego v jego; eik v ej, k(o) ali jeik; ekupetaris v jekupetaris; Kanei v kanjej, Koliai v koljaj itd.), redno pa jima je brez posebnih utemeljitev spreminjal stvarni in/ali pa slovnični pomen: npr. venet. im.ed. osebne zaimka za 1.os. ego "jaz" (prim. lat. ego) ima za rod.ed. osebne zaimka za 3.os. "njega"; venet. tož.ed. mego "me, mene" (prim. n. mich) ima za rod.ed. "mene"; osebna imena v posameznih sklopih razglasi za navadne besede: Appioi mu postane deležnik "opit", Kanei mu postane samostalni v rod.mn. "kónj", Goltanos pa 2.os.ed. sedanjika *goltneš itd. S tem je kršil temeljno spoznanje, da je vsako jezikovno znamenje nedeljiva celota, sestavljena iz glasovne podobe in pomena (stvarnega in slovničnega); ni treba posebej poudarjati, da sprememba že ene od teh komponent vpliva na besedno celoto.

b) Moja trditve, "da manjkajo končnice za sklone, osebe, optativ, deležnike itd.", je po Borovem mnenju za lase privlečena. On ima res nekaj, kar šteje za končnice, a kaj, ko to niso ne slovanske in ne indoevropske končnice za ustrezno slovnično obliko. Trdi npr., da je oblika renijoj rod.ed. V besedilu (VII/5) navaja besedno zvezo a lva renijoj in jo prevede z "ob levjem teku" in "ob čelnem teku" ter doda pojasnilo renijoj "teku, diru", torej obliko, ki bi po prevodu sočeč kazala na dajalnik ali mestnik. Midva sicer lahko barantava, ali gre za orodnik, a postavlja se vprašanje, katero od slovanskih edninskih orodniških končnic bi lahko imel. Praslovanščina je za ta sklon poznala moške končnice -6m6, -3m6, -om6 in ženske -oje, -6je, ki bi se v starejši glasovni podobi glasile *-ýmĭ, -ýmĭ, -omĭ oziroma *-ojaN. Genetične zveze z izglasjem v renijoj ni videti. Ko Bor v odgovoru razglša obliko detic "otrok" za rod.mn., je to sprejemljivo samo kot šala, saj bi se pslov. oblika glasila

*dēt6c6 (iz starejšega *dētikom). Prav tako je iz več razlogov (glasovnih, morfoloških) neresno razglšati obliko oša (V/1) za aorist ali pa za deležnik za -l. Tovrstnih primerov najdemo v njegovem pisanju na kupe.

c) Po njegovem mnenju je najmočnejši jezikovni dokaz za slovanskost venetščine "odkritje" slovanskega oblikoslovja na atestinskih tablicah. V svojem prvem nadaljevanju je navedel 15 oblik; od teh jih je že po njegovi lastni interpretaciji 5 (jekab, jekar, jekap, jekak, jekad) le (besedotvornih) izpeljank, torej za oblikoslovje nimajo nikakršne vrednosti, sporne pa so te izpeljanke tudi kot primeri za ponazoritev besedotvornih morfemov, o čemer sem že pisala. Ena od oblik (jekais) je sploh ostala brez Borove stvarne razlage, ostalih devet pa razglša za naslednje glagolske oblike: nedoločnik (jekat), aorist (jekah), sedanjik (jekam, jekaš), velelnik (jekaj), deležniki (jekaje, jekal, jekan, jekav).

Da bi tem oblikam lahko pripisal slovanskost, je moral razglasiti za dosti starejše, kot so v resnici, naslednje jezikovne pojave:

a) Odpad polglasnikov. Ta spada šele v začetek razvoja posameznih slovanskih jezikov v t.im. šibkem položaju, medtem ko se v t.im.krepkem položaju vokalizirajo v natančno določen samoglasnik. Nastala pa sta polglasnika iz kratkih i in u; če sklepamo po izposojenkah v praslovanščino in iz praslovanščine v druge jezike, t.j. iz t.im. substitucijske fonetike, moremo ta pojav datirati v mlajšo fazo praslovanščine. V času, o katerem govori Bor (sredina prvega tisočletja pr.n.št.), polglasnikov najverjetneje še sploh ni bilo, najverjetneje pa niso odpadli niti še ide. izglasni soglasniki, torej bi se Borov jekal še glasil *jekalos ali pa vsaj še z zoženim o v u v končnicah, t.j. *jekalus. Res je, da nimamo meril za določitev absolutne kronologije tega pojava, poznamo pa ide. izhodišče in stanje v stcsl. kot najstarejšem slovanskem knjižnem jeziku, relativno kronologijo pa nam omogoča določiti študij pslov. glasovnega sestava iz strukturnih odnosov med glasovi. Če povedanemu dodam, da se začetek nastajanja praslovanščine v novjšem času postavlja v sredino prvega tisočletja pr.n.št., se trditve o tako zgodnjem odpadanju polglasnikov pokažejo še v neverjetnejši luči. Isto velja še za nekatere izmed Borovih glagolskih oblik, npr. za jekan, jekav in aorist.

b) Poleg tega operira s posplošeno aoristno končnico -h.

Slovenščina v venetskem jarmu

V prvotni pslov. so h- kot del morfema za aorist imeli samo glagoli, katerih koren se je končal na i,u,r,k, saj je le v tem glasovnem položaju ide. *s prehajal v pslov. h.

c) Sln. redukcijo samoglasnika -i v nedoločniku *jekati (in velelniku *jekaji) razglašča za prastaro, pozablja pa, da se je ta -i razvil iz ide. dvoglasnika *-ēi (in *-oi- v velelniku); ti so v dobi pred prvo palatalizacijo mehkonobnikov v pslov. zanesljivo še bili dvoglasniki. Bor pa na primerih (npr. gene-eje nam. žen-em, sgen "žgan" itd.) dokazuje, da venetščina še ni poznala prve palatalizacije, poznala pa naj bi celo že redukcijo samoglasnikov, nastalih iz dvoglasnikov.

d) Kontrakcija skupine -aje- v -a- v sedanjiku glagolov na -ati (npr. stcsl. 2.os.ed. delaješi: sln. delaš) in razširitev t.im. atematske končnice za 1.os.ed. -m (stcsl. pozna le pet glagolov s to končnico -m6 iz ide. *-mi) na mestu t.im. tematske pslov. končnice -e. Omenjena dva pojava lahko opazujemo v pisanih spomenikih slovanskih jezikov šele od 13. oziroma 14. st.n.št. naprej.

Zgoraj prikazani primeri so res vzorčni, a enako tehtne in dokumentirane pripombe bi lahko izrekla o sleherni Borovi jezikoslovni razlagi ali ugovoru na moje očitke, pa raje končam, ker bi sicer dociranje moralo biti še dosti več. Če je še zmeraj prepričan, da ima prav, in če se je pripravil pogovarjati brez žaljivk, naj se ta sicer nad vse utrudljivi dialog nadaljuje s kakovostno drugačnim dokazovanjem, saj dosedanja jezikoslovna argumentacija slovanskosti venetščine ne zdrži niti najosnovnejše dobrohotne kritike.

Ljubljana, 27.10.1985

Alenka Šivic-Dular

Vprašanje: Druga vaša polemika je bila v zvezi z Veneti - Slovenci...

Odgovor: Pred leti se je precej pisalo o venetsko-slovanskem razmerju in z objavljanjem prispevkov v Književnih listih osrednjega časopisa DELO je bila tezi dana posebna teža. Po izobrazbi nisem venetolog in to bi lahko bil razlog, da se v diskusijo ne bi smela spuščati. Ker pa je bila razvita teza, da je venetščina slovenščina, sem si kot slavistka vzela pravico, da o stvari razmišljam. Z moje strani ni šlo za polemiko, ki bi hotela kaj dokazovati, skušala sem vnesti samo nekaj več logike in metodološke doslednosti. Pri težkih vprašanjih je treba zelo dosledno uporabljati ves znanstveni aparat, sicer so sklepi vprašljivi.

Vprašanje: Razvita je bila teza, da smo Slovenci staroselci...

Odgovor: Ta teza se na prejšnjo navezuje. Svoje tedanje stališče, ki ga do danes nisem spremenila, je mogoče strniti v naslednje: - venetščina in praslovanščina sta indoevropska jezika - nikjer nisem trdila, da ni nikakršnih vprašanj v zvezi z venetsko-slovanskim razmerjem; - praslovanščina je danes sorazmerno dobro znana v vseh točkah slovničnega sistema. Če se postavi teza, da je slovenščina stara venetščina, potem moramo za venetščino dokazati enake razvojne težnje, kot jih dokazujemo za praslovanščino. Tega v tej diskusiji ni bilo. Poleg tega pa bi po tistem, kako so bili venetski teksti brani oziroma kako so bili razčlenjeni na besede (ki bi morale kazati svoje slovnične lastnosti, npr. spol, sklon itd.) mogli celo sklepati, da venetščina sploh ni bila indoevropski jezik, ker so manjkale bistvene poteze indoevropsčine. Načelo, po katerem so bile brane venetske besede, bi bilo morda najprimerneje primerjati z ljudskoetimološko razlago besed; po takšni razlagi bi bilo besedo inovacija morda brati kot i novac i ja.

Vprašanje: Torej bi lahko rekli, da je bilo razpravljanje o venetščini precej amatersko...

Odgovor: Da, amatersko v slabem pomenu besede, kajti amaterstvo je lahko tudi nekaj pozitivnega. Ponujeno tezo bi lahko šteli za dokazano šele tedaj, če bi zdržala najstrožji pretres različnih strok.

Alenka Šivic-Dular